

Ծ Ա Ղ Ի Կ

ՀԱՆԴԵՍ ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ

Ե. Տարի. 1866
Թ. Շրջան.

Մամուլը ընկերային աշխարհին յոյսն է, եւ ուր որ յոյս կայ,
նոն կայ նաեւ նախախնամութեան մատր: Վ. Հիւկո.

Թիւ 128

Սեպտեմբեր 15

ԲՈՎԱՆՊԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ընկերային հիւանդութիւն մը:— Զմիւռնական նամակա-
նի:— Աղքատութիւն:— Ծանուցում և քննադատութիւն:—
Այլեւայլք:

ԸՆԿԵՐԱՅԻՆ ՀԻՄՆԱԴՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Մեր ազգին լուսաւորութեան ծառայողնե-
րը սովորութիւն և կարողութիւն չունին ընկե-
րային խնդիրներ յուզելու և աննոցմով զբաղե-
լու: Ստոյգ է թէ այսպիսի պաշտօն մը կատա-
րելէ յառաջ հայերուն պարտքն է լուսաւորել
սակաւ ինչ, տեղ տեղ լոյսի և կեանքի կեդ-
րոններ կազմել և ապա այս կեդրոններէ ու-
րիշներու ալ լուսաւորութիւն և քաղաքակըր-
թութիւն տալ: Բայց ընկերային խնդիր մը,
հիւանդութիւն մը կայ, որ «սփառեալ» ետք
սկսած է Եւրոպայի նաեւ քանի մ'ազգերու և
կառավարութիւններու ուշը դրաւել, և որն
որ ուրիշ ամեն հանրական խնդիրներէ աւելի
կարեւորութիւն ունի և ստիպողական լուծում
մը կը պահանջէ, վասն զի առանց այս լուծու-
մի չկայ թէ հասարակաց բարօրութիւն, թէ
նիւթական կեանքի ազահովութիւն և թէ բա-
րոյական ընդհանուր յառաջադիմութիւն:
Կակնարկէնք աղքատութեան, այն ընկերային
քաղցիկէղի որ ժողովուրդներու ստորին դասե-
րու նիւթական և բարոյական էութիւնը կը մա-
չէ և յամբարար կը պատրաստէ այն խաւարու-
մը, որ է անկումն ազգերու: Սնկումն անցարիւր,
վասն զի մարդկային բազմութիւն մը երբ ինք-
նութիւնը և ազատութիւնը կը կորուսէ, անար-
ժան է, նաեւ անկարող կանգնելու:

Աղքատութենէ քայլ մ'անդին կսպասէ ա-

մեհարար թշուառութիւնը, որ ըսել է մուր-
ղութիւն:

Աղքատութիւնը անգութ բռնաւորութիւն
մ'է որ մարդու գերութիւնը և բարոյական
խաւարումը կը պատրաստէ: Երկրային քաւա-
րան մ'է այն ուր մարդու կը նետուի շատ ան-
գամ աւելի մարդկային ընկերութեան քանթէ
Աստուծոյ իր անտարբերութեամբը և յանցաւո-
րութեամբը, և ուր բարութիւնը և չարութիւնը
անընդհատ կուռելով իրարու դէմ շատ ան-
գամ յաղթանակ կը տանի վերջինը քան թէ
առջինը: և այս յաղթանակէն կը հետեւի
խղճի մթութիւնը և մարդկային ինքնութեան
բարձումը: մթութիւն և բարձում ամիսսալի,
վասն զի չարութեան սկզբունքը յաղթանա-
կելով մարդու խիղճը և ինքնութիւնը հար-
կաւորապէս կընկրկի այն յարձակումներու պո-
շեւ, որոնց աղքատութեան ժամանակ սովորա-
բար կենթարկին պատիւը, ազատութիւնը և
մարդկային արժանապատուութիւնը:

Թշուառութիւնը նոյնպէս կը հետեւի խղճի
կատարեալ լուութիւն կամ մարդկային ինք-
նութեան անհետում:

Բացառիկ կազմութիւններու էութիւնը
ընդունելով կը խոստովանինք թէ երբեմն բա-
րութիւնը կը յաղթանակէ և Յոր մը, կլազօ-
մէն մը կարտագրի այս յաղթանակէն: Բայց
խղճի լուութիւնը բարոյական խաւարում մ'է,
և այս մթութեան մէջ ուր կը յաղթանակէ
չարութեան սկզբունքը, կը ծրագրուին և կը
կազմուին մութութիւնները և ոճիրները որոնք
կանձնաւորին թեւարտիէներու, Գարդուշնե-
րու և լէֆթերներու վրայ:

Մարդկային ինքնութեան բարձումը դե-

րութիւն մ'է, և այս բարձու մէջ որով մարդ-ս անասուններու կը հաւատարի, կը ներկայանայ անոր՝ իբր անհրաժեշտ մղում պահպանութեան բնազդով՝ զարհուրելի հարկ մը, որ է մուրողութիւնը:

Ասկէ կը հետեւի թէ, քանի որ մարդ-ս նախ նիւթական և ապա բարոյական և բանաւոր է՝ ահ մ'է, ուր որ ազգատութիւնը և թշուառութիւնը կը սաստկանայ և կընդարձակուի, հոն բարոյական և մտական լուսաւորութեան սահմանը կը նեղնայ, մինչեւ որ բոլորովին անհետի ընկերային այս հիւանդութեան տիրապետութեան առջեւ:

Գաղղիացի անտեսագէտ մը, որու անունը չենք յիշեր, կը հաստատէ այս կարծիքը, երբ կըսէ թէ « ուր որ նիւթական դրամագլուխը կը նուազի, հոն կը նուազին նաեւ բարոյական և մտական դրամագլուխները »:

Թիւրքիայի ինչպէս քանի մը ժողովուրդներու, նոյնպէս հայերուն, մանաւանդ հայերուն համար երկիւղալի ճշմարտութիւն մ'է այս, և ահա այս պատճառաւ է որ պարապ տեղը լուսաւորութիւն, քաղաքակրթութիւն, յառաջադիմութիւն կաղաղակենք, քանի որ այս փրկաւէտ աղաղակը լսելու և ուշաբերելով՝ ըստ այնմ « Դժբեւ » ոչ կարողութիւն և հետեւաբար ոչ ալ տրամագլուխութիւն կայ:

Նիւթական մարդը երբ օր ըստ օրէ կը հաշմուի, երբ անոր դործօնէութիւնը այս հաշմութեան առաջքը չառնուր՝ երկրագործութեան, արհեստի կամ վաճառականութեան մէջ իրեն նպաստաւոր և յարմար միջավայր մը գտնելով, բարոյական և մտական մարդը չգոյանար:

Մանաւանդ թէ մարդկային դործօնէութիւնը առանց գիտութեան և կրթութեան եթէ չկրնար արդիւնաւոր կերպիւ շարժիլ գործածուիլ արհեստի կամ վաճառականութեան մէջ, իր անհրաժեշտ պարտքն է հոգի դիմել և հոն փնտռել փրկութիւնը:

Հայերուն արդի և ապագայ ազգատութեան դէմ երկու դարման կայ: Մին հանրա-

կան է, որու ազդումը յամրաբար կը տարածուի, բայց ազգին նիւթական, հետեւաբար բարոյական և մտային էութիւնը աւազի վրայէն անխախտելի հիմքու վրայ կը փոխադրէ:

Միւսը մասնաւոր է, և իր ազդումը կը ներգործէ աւելի անկէ հետեւող վիշտերը թեթեւելու քան թէ բուն իսկ ախտին հիմնական բոյժ մը տալու համար:

Խօսինք նախ հանրականին վրայ:

Ինչպէս ըսինք արդէն մեր փրկութեան ապաւէնը, ապագայ անկումէ մ'ազատելու համար մեր ապաստանարանն է հողը: Ասի ըսելով նոր ճշմարտութիւն մը յայտնած ըլլալու պահանջումը չունինք, վասն զի արդէն շատերը այս նիւթի վրայ մեզմէ յառաջ գրեցին, և մասնաւորապէս Միքայէլ Նալբանդեանց եւ լուսաւորութիւնը որպէս « Դժբեւ » անուն տետրակով մը, որն որ ուշադրութեան արժանի է ընկերային տնտեսագիտութեան մասին պարունակած ճշմարտութիւններովը և որու ամեն կարծիքները անխտիր կընդունինք ըսել չենք ուզեր սակայն:

Ստուգիւ մարդ-ս ընկերութեանց ծագումին ժամանակները հովիւ և որսորդ էր. յետոյ եղաւ երկրագործ: Երկրագործութենէ հետեւեցան արհեստները և վաճառականութիւնը, և աշխարհս դարէ ի դար կատարելագործուելով անոնց մէջ՝ հասաւ իր արդի յառաջադիմական վիճակին:

Եթէ մարդ-ս հովուութեան և որսորդութեան մէջ մնար, ոչ իր ընկերային և մարդկային սխտոյքը կաւենար և կընդարձակուէր և հետեւաբար ոչ ալ կը լուսաւորուէր: Հողին դիմեց և եղաւ տէր աշխարհի: Հողին դիմեց և զգաց բարոյական էակ մ'ըլլալը: Հողին դիմեց և զգաց իմացական էակ մ'ըլլալը: Սակաւութիւն բացառութեանց եթէ ներելի է կարեւորութիւն մը չտալ, հայերը մանկութենէ առնական հասակի հասնելու, վերածնելու համար երկրագործութեան դիմելու պարտաւոր են:

Երկրագործութեան կը հրաւիրուին, վասն զի արհեստի և վաճառականութեան անընդուն-

նակ են, և վասն զի առանց կրթութեան և գիտութեան անկարելի է ճշմարիտ արհեստագէտ և վաճառական ըլլալ: Հայերուն գործնական կրթութիւնը և գիտութիւնը, որք սովորութեան և օրինակի արդիւնք են, չեն կրնար մեր օրերու մէջ մրցիլ այն կրթութեան և գիտութեան հետ, որոնք ուսումով և նիւթական հարստութեամբ կրնան ընդունուիլ: Ոչ ոք կրնայ տարակուսիլ այս ճշմարտութեան վրայ եթէ մտածելու ըլլայ թէ ինչպէս Պօլսոյ և Իդմիրի, նոյնպէս Թուրքիայի ուրիշ ամեն քաղաքներու մէջ, հին ժամանակներէ ի վեր մնացած արհեստները օրէ օր՝ ամբլութեան դատապարտուած տկարանալու և ջնջուելու վրայ են Եւրոպայի արհեստաւորաց յառաջադիմութեան առջեւ: Քննէ՛ կանանց և արանց հագուստը և կապուստը, գիտէ՛ մեր ամեն տեսակ շինութեանց կազմը և նիւթերը, նաեւ մեր բնակարաններու կահ կարասին և զարդարանքը, և նիւթական կեանքի վերաբերեալ մեր ամեն տեսակ պիտոյքը, և ահա կիմանաս արհեստի մասին Թուրքիայի յետադիմութիւնը: Գրեթէ նոյն գիտողութիւնը կրնանք ընել վաճառականութեան մասին, որ մեծապէս կը տարբերի Եւրոպայի վաճառականութենէն, ուր տեսականը գործնականին հետ միացած է: Հայը, որ վաճառականութեան ոգի և եռանդունի և որ անոր իրական թէութիւնները չը գիտեր, ոչ այլ ինչ է այս կողմերը եթէ ոչ պարզ զօրք մը նիւթական կեանքի ամեն տեսակ պիտոյքը արտաբերողներու, պատրաստողներու, բաշխողներու և սպառողներու մէջ:

Ճշմարիտ վաճառականութիւնը ուղղակի արտաբերողէն կամ արհեստագետէն ընդունիլ և սպառողներու բաշխելն է: Քանի որ հայը ոչ բաշխող, այսինքն վաճառական, և ոչ պատրաստող այսինքն արհեստագէտ է առ այժմ, այլ միայն միջնորդ, իրեն կը մնայ արտաբերողութիւնը, որ է երկրագործութիւն: Բայց հարստանալու և աղքատութեան ճիրանէն ազատելու համար հողին դիմելու փափաքը չը բաւեր. պէտք է նաեւ կամիլ և գործադրել:

Հողը բնական գործի մ'է, որ ուրիշ բնական հարստութեանց կամ գործիներու աջակցութեամբ, ինչպէս է օդը, ջուրը և արեւը, և այլն, կրնայ արտաբերել եթէ գործող կամի գործել և կարենայ գործել: Ահա հոս հայուն կամքին և գործադրութեան առջեւ դժուարութիւններ և արդեւքներ կը ծագին, որոնց առանձին չը կրնար յաղթել անիկայ, եթէ նպաստաւոր հիմնադրութիւններէ, արդար օրէնքներէ, և ընկերային իշխանութեան գործադիր մարմինէն գիւրութիւն, պաշտպանութիւն և ոյժ չընդունի:

Ասկէ կը հետեւի թէ առանց Տէրութեան պաշտպանութեան Թուրքիայի մէջ անհնարին կամ միշտ ամուլ է երկրագործութիւնը: Հասարակային հարստութիւնը՝ արտաբերութեան, կազմութեան և բաշխումի ժամանակ եթէ ուղղակի կամ անուղղակի յարձակումներու դէմ ապահով պաշտպանութիւն մը չդնեն, չդոյա՛նար կամ չպահպանուիր պէտք եղած համեմատութեամբ: Եթէ Թուրքիայի նիւթական գրամագլուխի յառաջադիմական նուազումը հիմնական պատճառներ ունի, անուրանալի է թէ արտաբերողին, պատրաստողին և բաշխողին անհոգութեան և տգիտութեան հետ: Տէրութեան անուշադրութիւնը և օրինաց անարդարութիւնը, նաեւ անգործադրութիւնը ոչնուազ կը նպաստեն այս նուազումին, որու ծայրն է հանրական մուրողութիւն:

Հոս չենք ուզեր և չենք կրնար երկրագործութեան յառաջադիմութեան թէութիւններու վրայ գրել ինչ որ Տնտեսական գիտութեան կը վերաբերի ու երկար յօդուածներու կը կարօտի: Մեր նպատակն էր Հայուն ապագայ աղքատութեան դէմ հանրական դարմանը նշանակել և անկէ անցնիլ մասնաւոր դարմանին որ ներկային կը վերաբերի:

Ընթերցողը արդէն գիտած է անշուշտ թէ լոկ նիւթական և ոչ թէ սրտի և մտքի աղքատութեան կակնարկենք:

Մասնաւոր դարմանը մարդասէրներու և ողորմածներու էութեան կը կարօտի և ընկերութեան ստորին դասերու հիւրութեան դառ-

նութիւնը կը թեթեւէ միայն : Մարդասէրը և ողորմածը այս նպատակին կը հասնի հիւանդատուներ, աղքատացիներ, կանգնելով, օգնութեան և փոխադարձ ձեռնտուութեան ընկերութիւններ հաստատելով և այլն : Բայց մարդասէրին և աղքատասէրին պարտքն է մեծ զգուշութիւն ընել բարութեան դործ մ'ընելու ատեն ծուլութիւնը խրախուսելէ :

Հայերուն մէջ նաեւ այս տեսակ ընկերական հիմնադրութիւնները սակաւաթիւ են և մեծադոյն մասը չոր անուն կամ ամուլ էութիւն մ'ունին միայն : Աս ալ առանց պատճառի չէ : Ուր որ խեղճ կեանքը կը նուազի և խեղճին հոգերը միայն միտքերը և սիրտերը կը գրաւեն, հոն ընկերասիրութիւնը և աղքատասիրութիւնը վերացական ճշմարտութիւններ կը սեպուին : Ողորմելի առաքինութիւն կենթադրէ, և առաքինութեան հրապոյրը ամեն ճաշակի համար չէ : Նաեւ սիրելու համար կիրթ ճաշակ ունենալու է, և այս ճաշակը որ բնական յատկութիւն մ'է մարդուս, ապարդիւն կը մնայ եթէ բարոյական դաստիարակութեամբ և գործնական առաքինութիւններով մարդուս ազնիւ զգացումները չվարժուին, չբարգաւաճին և չզօրանան : Այս պատճառաւ կրնայ մեկ նուիլ մեր բարեգործական հիմնադրութիւններու նուազութիւնը և ամլութիւնը : Բացառութիւնները քիչ են, որոնց կարգը կը փութամ դասելու նաեւ Իդմիրի Աղքատասիրաց ընկերութիւնը, որ իր հաստատութենէ ի վեր մեծ ծառայութիւն ըրաւ թշուառներու և որն որ իր բարեգործութեան սահմանը մօտ ժամանակի մէջ ընդարձակել կարենալու համար անընդհատ կը յաւաքուի մէ : Որովհետեւ այս բարի ընկերութեան վրայ դարձուցինք մեր խօսքը, աւելորդ չենք համարիր յիշեցնել անոր թէ իր անունը իր վրայ պարտք կը դնէ ամեն տեսակ աղքատներու ամեն տեսակ ձեռնտուութիւն ընելու միջոցներուն վրայ խորհիլ այսուհետեւ, կամ փոխել իր անունը և ըսուիլ Հիւանդասիրաց ընկերութիւն :

ԳՐ • ԶԻՆԻՆԿԻՆԵԱՆ

ԶԻՆԻՆԿԱՆՆ ԵՄԱԿԱՆԻ

Իդմիր 10 Հոկ. 1866

Քաղաքիս հայը դարձեալ իր սովորական դերը կը խաղայ : Կը կռուի անիկա, անդադար կը կռուի, չարունակ կը կռուի : Ինչ որ է հայը եւ օգը իր նիւթական կեանքի նկատմամբ, նոյնն է կռիւն ալ իր հոգիին կեանքի նկատմամբ : Երբ պիտի վերջանան այս պառակտումները եւ խռովութիւնները, երբ նոր սերունդ մը գոյանայ և ամուլ վէճերու ժամանակը անցած է ըսելով զսպէ կիրքերը եւ միայն մեծ խնդիրներու համար կռուի : Բայց առ այժմ առ պարէզը Զինքն է : Ստոյգ է թէ կռիւին նպատակը անշուք է, վասն զի նշանակուած եւ ամենուն բերանը գտնուած նպատակը պատրուակ մ'է : Գու կըսես թէ բաժակ մը ջուրի մէջ փոթորիկ մ'է Իդմիրցիներու շարժումը, եւ այս պատճառաւ աւելի կը ժպտիս հեղնօրէն քան թէ կը տրտմիս վշտաղին : Եւ միթէ մարդկային կռիւները ամեն ժամանակ վնաս եւ մեծ առարկաներու համար եղած են : միթէ կռուողներուն կիրքը նպատակին կարեւորութեան աստիճանին համեմատութեամբ կը բորբոքի : միթէ եղած չէն այնպիսի կռիւներ որոնք ծիծաղալարժ պատրուակի մը համար սաստկացած եւ ահաղին խռովութեանց տեղի տուած ըլլան : միթէ միայն հայերն են աշխարհի առջեւ այս աստիճան պղտիկցող : միթէ բանաւորութեան ձայնը չլսողներու համար սովորական չէ կայծէ մը հրդեհ եւ չարաւէ մը մարմինի ամբողջ փտութիւն հետեւեցնել :

Այս, սովորական է այս, եւ Իդմիրցեաց բաժակ մը ջուրի մէջ փոթորիկն ալ ոչ այնքան դարմանալի, երբ կը յիշեմ թէ ժամանակ մ'այսպիսի փոթորիկ մը նաեւ կաթիլ մը ջուրի մէջ եղած եւ Եւրոպայի դարմանքը դրաւած է : Եթէ պէտք է հաւատ ընծայել Մօնթէսքիէօյի, եւ պատմութիւնը իրօք կը հաստատէ օրնայ Զինքն հեղինակին առարկութիւնը, ժամանակաւ Բարիզի համալսարանը ահաղին կռիւ մը բացաւ քանի մը երեւելի ուսուցիչներու դէմ Զինքն տառը յունաց Զինքն տառին կամ ըստ հայերէնի Ք տառը Գ տառին պէս արտասանել տալու համար, կռիւ մը ուր շատերը հարտահարութեամբ մօրէմերկ մնացին եւ որն որ Տէրութեան խորհրդարանի միջամտութեամբ եւ նոյն տառը իւրաքանչիւր ոք իր ուղածին պէս արտասանելու ի պաշտօնէ արտօնութիւն տրուելով վերջացաւ :

Միթէ դարմանալի է Իդմիրի Հայերուն ալ :

Ոսկանեանի համար այսքան կոուլը երբ Եւրոպայի ամենէն երեւելի գլուխները իրենց զբաղումներու եւ իրարանցումներու առարկայ ըրած են տառի մը ճակատագիրը որոշելը : Արդարեւ կոուլին բուն պատճառն է Պ. Ոսկանեանի օրը երկու ժամ Յրանսերէն դաս տալու համար տարեկան հինգ հարիւր անդլիական լիրա պահանջելը , պահանջում մը որ թէ պաշտպաններ եւ թէ հակառակորդներ ունի :

Հակառակորդ կուսակցութիւնը կրնէ .

Ա. Թէ աղբային սնտուկը չկրնար այսպիսի գումար մը վճարել , վասն զի հինգ հազար լիրայի չափ պարտք ունի որուն համար 500 լիրայի չափ վաշխ կուտայ տարին :

Բ. Թէ սնտուկին ելեւմտական վիճակէն յայտնապէս կը հասկցուի թէ տարին հազար լիրա բաց պիտի դոյանայ , եթէ իրաց այս վիճակին դարման մը չաարուի :

Գ. Թէ քանի որ դրամական նեղութիւն ունի ազգը , մեղք է , աւելորդ է Յրանսերէնի երկու ժամուան դասատուութեան համար 500 անդլիական լիրա տալ քանի որ նոյն դասատուութիւնը հազար դուրուշ ամսականով կրնայ բուն գաղղիացի վարձապետի մը յանձնուիլ :

Դ. Թէ Պ. Ոսկանեանի Մեսրոպեան եւ Հոփի-սիմեանց վարժարաններու մէջ ըրած յեղափոխութիւնը վիժած է :

Ե. Թէ Պ. Ոսկանեան չկրնար Ուսումնասէր ընկերութեան ատենապետ այսինքն դպրոցներու անկախ հրամանատարն ըլլալ , քանի որ ինքն ալ դասատու , հետեւեալքար հրամանի տակ եւ կանոնի մը հնադանդելու պարտաւոր պէտք է ըլլայ :

Զ. Թէ դպրոցներուն համար դեռ ոչ ներքին եւ արտաքին գործադրելի եւ յարմար կանոններ չլինուեցան , հետեւեալքար անոր կամ ասոր կեանքը կանոնի ոյժ ունի . . . :

Է. Թէ Ուսումնասէր ընկերութիւնը որու 5 կամ 4 անդամները քաջուած կը համարուին , ձեռնհասութիւն չունի ուսումնական հաստատութեանց բակարդութեան եւ յառաջադիմութեան հակելու :

Ը. Թէ պէտք է որ ուսումնական անձերու յանձնուի երկու առիթ վարժարանաց արտաքին հոգաբարձութիւնը :

Թ. Թէ նախակրթական դպրոցը ողորմելի վիճակի մէջ է . . . :

Թ. Թէ Պ. Ոսկանեան իր բնաւորութեամբ չկրնար յարաբերուիլ մ'ըլլալ :

Պաշտպան կուսակցութիւնն ալ կ'պատասխանէ .

Ա. Թէ Պ. Ոսկանեանին ազգէն ընդունած տարեկանը 56000 դահեկան է :

Բ. Թէ ըստ դաշնադրութեան տարի մ'ամբողջ Պ. Ոսկանեան տեսչութիւն պիտի ընէ , եւ դաս պիտի տայ :

Գ. Թէ Պ. Ոսկանեան գիտաւոր աստղ մ'է Իզմիրի հայերուն համար , եւ թէ Իզմիրի Ոսկանեանները անկարող են անոր շինած յատակագծին նրբութիւնը եւ բունած մեթոտին բեղմնաւորութիւնը ըմբռնել :

Անկեղծօրէն կըսեմ թէ պաշտպան կուսակցութիւնը ասկէ աւելի պատասխան ունի թէ չունի , չգիտեմ : Կարելի է թէ երկու կուսակցութեան առարկութեանց մէջ փոքր ինչ չափազանցութիւն ըլլայ . ոչ հակառակ եւ ոչ պաշտպան կուսակցութեան վերաբերելու , իբր անկողնապահ կը պարտաւորիմ սակայն ես ալ իմ կարծիքս յայտնելու այս մասին : Արդէն կրնաս գուշակել , բարեկամ , թէ կամայ ակամայ աւելի հակառակ կուսակցութեան կը միտիմ քան թէ պաշտպան կուսակցութեան , զոր չեմ ուզեր դատապարտել , քանի որ Պ. Ոսկանեանը իր պաշտօնին մէջ պահել ուղիւովը նպատակը ազգին աղէկութեանը աշխատիլ է : Պաշտպան կուսակցութեան գիտաւորութիւնը գովելի է . եւ ազնիւ . բայց աւելի գովելի ազգափրկութեան օրինակ մը տուած պիտի ըլլայ , եթէ հաճի համոզուելու թէ արգարեւ հակառակ կուսակցութիւնը ունի քանի մը հիմնաւոր պատճառներ , որոնց գլխաւորն է երկու ժամ դասատուութեան համար 500 ֆլերին տրուելը : Այսպիսի գումար մը Եւրոպայի համալսարաններու առաջին դասատուները կամ տեսուչները անգամ առած չունին . առի մօտքան ճշմարտութիւն մ'է որ հաւատալ չուզողին պատրաստ ենք օրինակ եւ ապացոյց տալու , նաեւ քաղաքի եւ մարդու անուն յիշելու :

Ենթադրելով սակայն թէ տարեկանը 56000 դահեկան ըլլայ , ինչպէս կը հաստատէ պաշտպան կուսակցութիւնը , կը պատասխանենք :

Առաջին . Երեք դպրոցներու տարեկան արդի ծախքն է առ նուազն 180000 դահեկան : Այս գումարէն եթէ վար առնուենք ազգէն տրուելիք 155000 դուրուշը , կը մնայ 45000 դուրուշ բաց : Ո՞չ եւ «սէ» պիտի գոցէ այս բացը . հաւատանք նաեւ թէ Ուսումնասէր ընկերութիւնը 15000 դուրուշի չափ

բաժանորդագրները հաւքած եւ քանի մը մեծապատիւ անձերէ 10000 դրչ առած, եւ այսպէս այս փութէ 25000 դրչ գտած ըլլայ. դարձեալ 20000 դրչ միշտ բաց պիտի մնայ. կը հարցունենք թէ ով պիտի գոցէ այս բացը. եթէ Ազգը, ըսել է թէ Պ. Ոսկանեան դարձեալ 500 լիւրա առած կըլլայ ազգային մատուկէն. իսկ եթէ ուրիշ, որոշ եւ ապահով աղբիւր մը կայ, Ուսումնասէր ընկերութեան յարգի անդամները եւ պաշտպան կուսակցութիւնը յայտնապէս այս աղբիւրը ցուցունելու են որ կասկածի տեղի չմնայ:

Երկրորդ. եթէ իրօք ազգին մատուկէն միայն 56000 դահեկան պիտի ելնէ եւ եթէ տարեկան 45, 000 դրչ բացը ոչ միայն այս տարի, այլ նաեւ ուրիշ տարիներ ալ դոցելու համար ապահով միջոցներ ձեռք առնուած են, կը հարցունենք դարձեալ թէ երկու ժամ Ֆրանսերէնի դասատուութեան համար կրնայ այսպիսի գումար մը տրուիլ քանի որ այս պաշտօնը 800 կամ 1000 դրչ ամսականով կըրնայ կատարուիլ:

Հակառակորդ կուսակցութեան իրաւացի ամբաստանութեանց մին ալ Պ. Ոսկանեանին դպրոցներու վերադասուչ ու միանգամայն արտաքին հոգաբարձու ըլլալն է:

Եւ իրօք ինչպէս կրնայ ըլլալ որ մէկը «բէռն լարդով» ծառայելու ատեն՝ անոր պատասխանատու ըլլայ ամեն կերպով:

Եթէ Պ. Ոսկանեան մարդ է, հետեւաբար սրբալիւր եսթակայ, չի կրնար ըլլալ որ իր պաշտօնը արժանապէս չկատարէ կամ իր պարտքերը չմոռնայ, ով պիտի հսկէ անոր իբր ուսումնապետ բըռնելիք ընթացքը միթէ Ուսումնասէր ընկերութիւնը. Սնկարելի բան: Ո՞վ պիտի պարտէ անոր նաեւ պարտագանցութիւնը. Միթէ Ուսումնասէր ընկերութիւնը. դարձեալ սնկարելի բան, վասն զի պարտաւորութիւնը պարտէլու պաշտօնը մարդին զանազան է: Ըստ իմ կարծեաց այս կողմի կռիւն հիմնական կէտերը այս երկուքն է, եւ ամենայն բարեմտութեամբ ու անկեղծութեամբ կը խնդրեմ պաշտպան կուսակցութենէ որ հաճի վայրկեան մ'անաշտապէս քննելու այս երկու կէտերը եւ զիջանի՝ եթէ իրաւացի գտնէ մեր առարկութիւնները, որպէս զի ես ալ իրաւունք ունենամ ըսելու: Պաշտպան կուսակցութիւնը եթէ գիտէ զիմադրել եւ պաշտպանել, զիտէ նաեւ իրաւունքի եւ արդարութեան առջեւ խոնարհելով փառաւորուիլ:

ՊԵՐՃ

ԱՂԲԱՏՈՒԹԻՒՆ

Այս աշխարհիս մէջ օտարականներու կը նմանիք դուք:

Դայէք դէպ 'ի հիւսիս եւ հարաւ, դէպ 'ի արեւելք եւ արեւմուտք. ուր որ կանգ առնուք, պիտի հանդիպիք մէկու մը որ զձեզի վռնտէ, ըսելով. Այս դաշտը իմն է: Եւ ամեն երկիրները պտըտելէն ետք ետ պիտի դառնաք, տեսնելով թէ երկրի վրայ չկայ ավի մը հող, ուր ձեր կիներ որ յղի է, կարենայ ծնիլ իր նորածին զաւակը. ուր կարենաք հանգստանալ ձեր աշխատութենէ ետք, ուր կեանքի յետին կէտը հասած ատեններ ձեր զաւակները կարենան ձեր ոսկերոտիքը պահել իբր ձեզ վերաբերեալ հողի մը ներքեւ:

Անշուշտ մեծ թշուառութիւն մ'է այս:

Այլ սակայն պէտք չէ որ սաստիկ վշտանաք. վասն զի մարդկային սեռը վերկողին համար դրուած է. «Աղուէսը իր որջը, երկնից թռչունները իրենց բոցը ունին, բայց Որդին մարդոյ չունի տեղ մը ուր կարենայ հանգչեցնել իր դուրսը»: Անիկա աղքատ եւ զաւ սորվեցնելու համար ձեզի թէ ինչպէս պէտք է համբերել աղքատութեան: Ասով ըսել չեմ ուզեր թէ աղքատութիւնը Աստուծ մէկու գայ. ապականութեան եւ մարդերու մոլի ցանկութեանց մի հետեւութիւնն է այն, եւ ահա այս պատճառաւ միշտ աղքատներ պիտի գտնուին:

Աղքատութիւնը դուստր է մեղքի, որուն ծիլը ամեն մարդու սրտին մէջն է, նաեւ օտրուկութեան, որու ծիլը ամեն մէկ ընկերութեան մէջ կայ:

Միշտ աղքատներ պիտի գտնուին, վասն զի մարդս երբեք չպիտի ազատի մեղքէն: Միշտ աղքատութիւնը պիտի նուազի, վասն զի սակաւ առ սակաւ ստրկութիւնը ընկերութեան մէջէն պիտի անհետի:

Կուղէք աղքատութիւնը ջնջելու աշխատիլ, աշխատեցէք նախ ձեր եւ ապա ուրիշներուն վրայէն մեղքը ջնջել, նաեւ ստրկութիւնը ընկերութեան մէջէն բառնալու:

Աղքատութիւնը չէք կրնար ջնջել առնելով ինչ որ ուրիշին կը վերաբերի . վասն զի աղքատներ չինելով կարելով աղքատներութիւնը չկրնար նուազիլ :

Իւրաքանչիւր ոք իրաւունք ունի պահելու ինչ որ իրն է , առանց որ ոչ ոք կրնար բանի մը աէր ըլլալ :

Բայց ամեն մարդ իրաւունք ունի աշխատութեամբը վաստակելու ինչ որ չունի ինք . առանց այս իրաւունքը աղքատութիւնը կրնայ յաւիտեական ըլլալ :

Ազատ թող տուէք ուրեմն աշխատութիւնը , նաեւ ձեր բազուկները , և ահա մարդկանց մէջ ալ աղքատութիւնը Աստուծոյ կողմէն թոյլ տրուած բացառութիւն մը պիտի ըլլայ յիշեցնելու համար անոնց իրենց բնական տկարութիւնը , և այն փոխադարձ ձեռքն առնութիւնը ու սէրը , զոր կը պարտաւորին իրարու :

ԼԱՄԲԵՆ

ԾԱՆՈՒՅՈՒՄ ԵՒ ՔՆՆԱԴԱՏՈՒԹԻՒՆ

Յայտնի է թէ Ալէքսանտր Տիւմայի Կ. Սթ. Գ. Բ. ըստած հետաքրքրական վիպասանութիւնը ամիսէ մ'ի վեր հրատարակուելու սկսած է : Այս վէպը երկու քաղաքի , իզմիրի և Պօլսոյ մէջ երկու թարգմանիչ և երկու հրատարակութիւն ունի . իզմիրի մէջ հրատարակուածին թարգմանիչն է յարգի Պ. Յ. Տէտէեան Պօլսոյ մէջ հրատարակուածինն է յարգի Պ. Գ. Մաղաքեան : Պ. Տէտէեան ամբողջ վէպը վեց հասի բաժնած և արդէն առաջին և երկրորդ մասը ծախու հանած է և մնացածներն ալ հետզհետէ և շուտ պիտի հանուին . վեց մասին զինն է 65 դահեկան . իսկ ամեն մէկ մասին զինն է 15 դահեկան :

Պ. Մաղաքեանը իր թարգմանութիւնը պարբերական թերթի ձեւով կը հրատարակէ , ամիսէ ամիս ութածալ և 32 երեսէ բաղկացող երկու տետրակ ծախու հանելով : Տարեկանն

է 48 դահեկան . իսկ ամեն մէկ տետրակին զինն է 100 փարայ :

Այս պարզ ծանուցումը գրելէն ետք զոր յարգի թարգմանիչները անշուշտ կը խնդրեն մեզմէ , իբր խմբագիր կը պարտաւորինք առանց կողմնապահութեան մեր կարծիքը յայտնել երկու թարգմանութեան նկատմամբ : Երկու թարգմանութեան առաջին և երկրորդ գլուխները կարգացինք ուշադիր , կարգացինք նաեւ բնագիրը՝ համեմատութիւն մ'ընելու և սխալ դատում մը չընելու համար : Մեր կարծիքը անաչառ է , հետեւաբար գուցէ ոչ այնքան ախորժելի . սակայն ճշմարիտ ուսումնասիրաններու առջեւ հակառակութեան և թշնամութեան ոգի չհամարուիր քննադատութիւնը երբ անկողմնապահութեամբ և առանց կրից կը կատարուի այն :

Պ. Մաղաքեանի թարգմանութիւնը աւելի հայերէն է . հետաքրքիր բանասէրը իսկոյն կրնայ հասկնալ թէ անիկա ճշդութիւնը աղւորութեան զոհած է : Այս զոհողութիւնը ազատ թարգմանութեան պատրուակով երբ ծայրահեղութեան կերթայ , չկրնար ներելի ըլլալ . և ահա ճիշդ այս պակասութիւնը կը նշմարուի անոր թարգմանութեան մէջ ուր տեղ տեղ ամբողջ տողեր ջնջուած են , բառեր մոռցուած կամ սխալ թարգմանուած են : Պ. Տէտէեանը աշխատած է հարազատ թարգմանելու և աղւորութիւնը ճշդութեան զոհելու . իր թարգմանութիւնը աւելի ֆրանսերէնի քան թէ Հայերէնի ոգի կը կրէ , և չկրնար ըսուիլ թէ ամեն խօսք կամ բառ իր բուն նշանակութեամբը հայերէնի դարձուած ըլլայ :

Թարգմանութիւնը , մանաւանդ ճիշդ թարգմանութիւնը ըստ ինքեան դժուարին է : Ամեն լեզու իր մասնաւոր ոգին և նշանագիրը ունի , և այս պատճառաւ ճիշդ թարգմանութիւն մը գրելու անհնարին է : Այս կերպով թարգմանիչները շատ անգամ իրաւունք ունին կամ ճշդութիւնը վայելչութեան և կամ վայելչութիւնը ճշդութեան զոհելու : Հետեւաբար եթէ սակաւ ինչ կարգան Տիւմայի վէպը թարգ-

մանողները, բառ կամ խօսք չնջենին և կամ սխալ թարգմանենին չկրնար արգարանալ... քարեմտութեամբ մեր այս կործինքը կը յայտնենք որպէս զի վէպին շարունակութիւնը աւելի ուշադրութեամբ թարգմանուի:

Ուրիշ գիտելու կէտ մ'ալ: Առաջին անգամն է որ մեր մէջ վէպ մը, մանաւանդ Կոմիտէի Բեւեռի նման մեծ վէպ մը երկու թարգմանութիւն և երկու հրատարակութիւն ունի: Շատ է այս, մանաւանդ երբ վէպը մտքին աւելի զուարճութիւն քան թէ սնունդ կրնայ տալ: Իբր զուարճալի ընթերցում կարեւորութիւն ունի այն և կրնայ ընդունելութիւն գրանել ծանր ուշադրութեան կարօտ գիրքերը կարգալու յարմարութիւն և կարողութիւն չունեցողներէ:

Մեր ազգին մէջ գրասիրութեան սահմանը այնքան նեղ է, որ մինչեւ հիմա այսպիսի մեծ վէպերու ամբողջ թարգմանութիւնը տեսնուած չէ: Վկայ է ըսածնուս Միլեր Գրքանի և Ժէֆ Երանի վէպերը որոնց թարգմանութիւնը կիսատ մնացած է: Այս պատճառաւ Տիւմայի վէպը թարգմանողներուն մին կամ միւսը կը պարտաւորի դադրել թարգմանելէ և ուրիշի մը ձեռնարկել: Այս պարտքը աւելի Պ. Մաղաքեանի վրայ կ'իյնայ, վասն զի ամիսը երկու անգամ տետրակ հրատարակելով հազիւ երկու տարուան մէջ կրնայ լրացնել, մինչդեռ Պ. Տէտէեանին ամբողջ թարգմանութեան մէկ երրորդը արդէն հրատարակուած է, և վասն զի առջինին գինը Պ. Տէտէեանի թարգմանածին գինէն կիսովին աւելի սուղ է:

Իզմիրի մէջ նաեւ Աբէն անունով փոքրիկ վէպ մը քրանսերէնէ Հայերէնի թարգմանուած և արդէն հրատարակուած է: Թարգմանութիւն է օրիորդ Լուցիա Պալասանեան: Աղին օրիորդին այս աշխատութիւնը որքան ալ փանաքի ըլլայ, ուշադրութեան արժանի է: Նախ վասն զի ուսումի սէր և եռանդ կը յայտնէ այս կերպով: Երկրորդ՝ վասն զի հարուստ ընտանիքներու մէջ դեռ նոր կը տեսնենք այսպիսի գովելի զբաղումի մ'ուրիշ շրջաններէ վեր դատուիլը:

ԱՅԼԵՒԱՅԼՔ

Հոկտեմբերի 13ին Բամմարանցի դռները պիտի բացուին իզմիրի հասարակութեան: Առաջին ներկայացումն է Իմ օրերան որու երաժշտութիւնը Բէթրէլլօ անուն հռչակաւոր նուագազէտին հրաշակերան է: Կը հաստատեն թէ երաժշտական խումբը, որու վարիչն է Պ. Ֆոսգինի վարժապետը, անցեալ տարուան խումբէն յաւաքոյն է:

Գերասանական խումբին և թատրոնի զարգարանաց մասին տեսչութիւնը ամեն ջանքի գործ դրած է թատերասէրները գոհ ընելու համար: Հայերը որոնք մեծ սէր և խնդիր ունին քնարերգային ներկայացումներու, անտարակոյս լիուրի գոհ պիտի ըլլան այս տարի շտրհակալ ըլլալով Պ. Լուիճի Կալասին, որ ձմեռնային երկար գիշերներու ձանձրոյթները փարատելու համար ձայնի և երաժշտութեան ներդաշնակութիւններ վայելելու կը հրաւիրէ զիրենք:

— Թէպէտ և ասկէ առաջ գրած էինք որ մեծ Պ. Մ. Մամուրեանը քանի մը երեւելի անձերու առաջարկութեան վրայ ընդունած է, Ս. Մեսրոպեան վարժարանին մէջ դասատուութիւն ընելը: սակայն կիմանամք որ նաեւ Ուսումնասէր ընկերութեան կողմէն յատկապէս և ի պաշտօնէ հրաւիրուած է յիշեալ պաշտօնը վարելու:

— Իզմիրի ուսումնականներէն Պ. Միրզալա, նանդեցի մօտերս ազգային պատմութեան ծառայութիւն ըրած է՝ Անգղիոյ Թագուհի Վիկթորիային Արշակունի Հայ թագաւորներէ սերլը հաստատելով պատմական փաստերով:

Ստոյգ է թէ այս փաստերը կը տկարանան եթէ վասիլի Հայոց Արշակունի թագաւորներէն սերած ըլլալը կասկածի ենթարկուի: Բայց մեծարգոյ հեղինակը 7-8 պատմիչի վկայութիւնը յառաջ կը բերէ և կը հաստատէ իր կարծիքը: Ասով իր երկը որ հայերէն անգղիաբէն լեզուներով միատեղ հրատարակուած է, կարեւորութիւն և արժէք կստանայ ազգային պատմութեան առջև և իբր այն ամենուն ուշադրութիւնը գրաւելու իրաւունք կունենայ:

ՀԱՄԱՐԱՏՈՒ

ԶԱՐԵՂ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՈՒՌԲԵՆԻ Յ. ԲԻՐԲՔԻԱՆ

Կ. ՊՈԼԻՍ, ՅԵՐԱՅԱԶԸԼԱՐ ԵՐԳՈՒՇՈՐԻ ԹԻԻ 19.